

Kvinnekriminalitet

Av cand. polit. AN-MAGRITT JENSEN, Oslo

1. Innledning.

Bakgrunnen for dette essayet er den store interessen for kvinnekriminalitet ved kriminologisk institutt i Oslo.

Utgangspunktet har vært de lave tallene for registrert kvinnelig kriminalitet. Disse har blitt brukt som et speilbilde for å si noe om kvinnens situasjon i samfunnet. Spesiell vekt har det blitt lagt på den sterke primærkontroll kvinnen er underlagt ved å ha hjem og ekteskap som hovedarena (Christie¹), Stang Dahl/Snare²). De fleste kvinner deltar ikke i aktivt yrkesliv eller i politiske organisasjoner. Deres liv er preget av at de er henvist til en privat sfære hvor forpleining av mann, barn og hjem er hovedoppgaver. Utenfor hjemmet kan kvinnens stilling karakteriseres som usynlig. De lave kriminalitetstall er her interessante nettopp fordi de understreker denne usynligheten. Siktemålet er hele tiden å si noe om kvinnens generelle situasjon på bakgrunn av kriminalitetstall. Data om kvinnelige kriminelle kan brukes til å kaste lys over livsvilkår for halvparten av befolkningen, kvinnene. Spørsmålet er likevel om man, ved å bruke kvantitetstall hentet fra den offentlige kriminalstatistikk, har klart å gripe tak i de mest essensielle trekk ved levevilkårene for denne gruppen.

Denne artikkelen er et forsøk på å trenge bak de rene kvantitetsdata for å se hvilke korrektiver til den generelle beskrivelse man kan få ved en kvalitativ analyse av den kriminelle kvinnes levekår. Både gjennom det jeg selv og andre ved instituttet har gjort, er jeg blitt slått av hvor liten faktisk kjennskap vi har til dette feltet. Vi har tallene fra kriminalstatistikken, men vet lite om den virkelighet tallene skal si noe om. Vi har utenlandske undersøkelser, egne teorier og hypoteser, men ikke faktisk kunnskap om kvinnelige kriminelle. Vi vet hvor mange som blir registrert for kriminalitet og kjenner deres hovedlovbrudd, men ikke omstendighetene rundt lovbruddet, deres kriminalitetsmønster eller den sosiale situasjon kvinnene befinner seg i.

Essayet har to siktemål. Det første er å gi en beskrivelse av livsvilkårene til en gruppe kvinner som er i kollisjonskurs med rettssystemet. Det andre er å åpne for en diskusjon om hvordan disse dataene kan brukes i en mer generell analyse av levekår i samfunnet. Som en konsekvens av dette er det også nødvendig

¹) Nils Christie: *Criminological Data as a Mirror for Society*. Stensilerie nr. 15. Inst. for Kriminologi og strafferett.

²) Tove Stang Dahl og Annika Snare: *A feminist perspective*. Fra boken: *Women, sexuality and social control*. Ed. by: Carol Smart and Barry Smart. Routledge & Kegan Paul. London 1978.

å komme inn på de fallgruber man står overfor, ved å ikke legge en kvalitativ analyse til grunn for en generell samfunnsbeskrivelse.

2. *Kildegrunnlag og metode.*

Essayet bygger på samtlige straffesaker ved Oslo Byrett 1977 hvor den tiltalte var kvinne og anklaget for en forbrytelse. I alt 63 kvinner. Selve kildegrunnlaget er domsprotokollene ved byretten. Retten samler utførlige referat fra samtlige straffesaker, forbrytelser og forseelser i en domsprotokoll for hver måned. Hver sak er referert i samsvar med et systematisk mønster med opplysninger om tiltaltes bakgrunnsdata, lovbruddets/lovbruddenes karakter, omstendighetene som lovbruddet er begått under og reaksjon. Disse data utgjør grunnstammen i essayet. I første omgang ble de tilgjengelige opplysninger nedskrevet ved gjennomlesing av domsprotokollene i byrettens kontorer. Senere har de kvantifiserbare data blitt kodet og behandlet ved hjelp av datamaskin. De øvrige opplysninger, „myke data“, har blitt brukt som eksemplifiseringer hvor dette har vært nødvendig for å belyse et poeng.

Kriminalstatistikken er brukt som supplerende kilde. Hensikten med dette har vært å vurdere domsmaterialet i forhold til straffbare kvinner på landsbasis. For ytterligere å få et sammenligningsgrunnlag er det i noen tilfelle benyttet statistikk fra Oslo kommunes statistiske kontor.

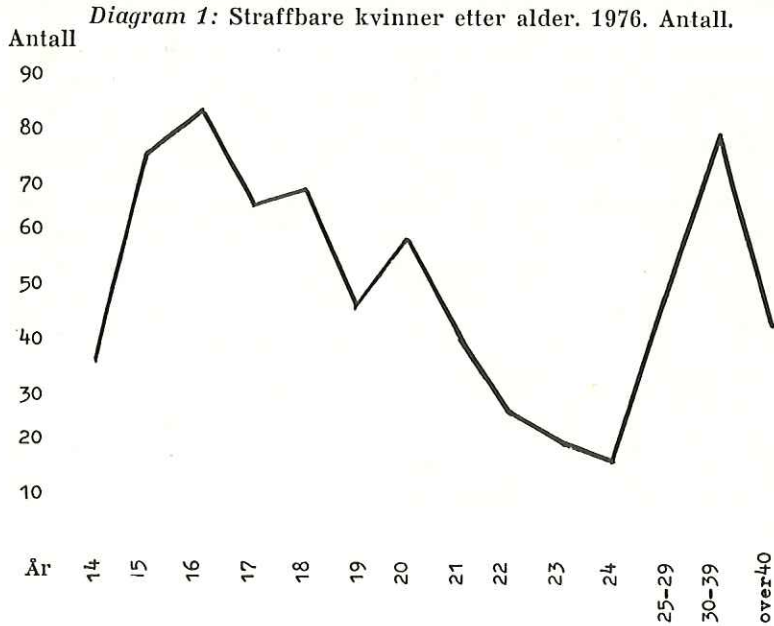
Et formål med essayet har vært å få innblikk i de kriminelle kvinnenes livssituasjon og omstendighetene rundt deres lovbrudd. En relevant problemstilling har vært å finne fellestrekk og eventuelt skillelinjer mellom kvinnene.

En begrensning ved undersøkelsen er at den kun omfatter saker ved byretten. I forhold til forhørsretten er dette et mindretall saker. Sakene i byretten er også ofte mer kompliserte enn de som føres i forhørsrett. Opprinnelig var det meningen å gå gjennom begge rettene. Etter å ha gjennomgått dommer i forhørsrett for en måned, viste det seg at dette materialet ga svært få og mangelfulle opplysninger om kvinnenes situasjon. Av denne grunn ble forhørsretts saker utelatt. En konsekvens av denne beslutningen er at undersøkelsen omfatter kvinner med tyngre belastet bakgrunn enn det som er tilfelle for kvinnelige kriminelle på landsbasis.

Ved gjennomgåingen av temaet blir først kvinnenes sosiale bakgrunn belyst. Deretter deres lovbruddsmønster og lovbruddsbilde og de reaksjoner kvinnene møtes med. Til slutt åpnes det for en diskusjon om problemer ved bare å bruke offisielle kriminalitetstall som utgangspunkt for generelle beskrivelser av levevilkår.

3. Sosial bakgrunn.

La oss først se på aldersfordelingen for straffbare kvinner på landsbasis.³⁾

Tallgrunnlag for diagram 1: Straffbare kvinner etter alder. Reaksjoner, 1976, tab. 13:

År	Antall
14	36
15	76
16	84
17	66
18	69
19	46
20	59
21	40
22	26
23	20
24	17
25—29	49
30—39	71
40 og eldre	43
Sum total	702

³⁾ Kriminalstatistikk, Reaksjoner 1976, tab. 13.

Diagram 1 viser at de fleste straffbare kvinner er unge. 84 kvinner er 16 år. Vi ser at jo eldre kvinner blir, jo færre er straffbare. Dette er imidlertid vanskelig å kontrollere for kvinner over 25 år. Fra denne aldersgruppen har vi ikke data for hvert år, men for 5 og 10 års grupper. I samsvar med tendensen i diagrammet er det rimelig å anta at antall straffbare kvinner synker jevnt også innen disse aldersgruppene, slik at det f. eks. er færre kvinner på 26 år enn på 25 år osv. Domsmaterialet er lite når man skal teste en slik hypotese, men dette tyder på at man ikke har en klar og jevn synkning i antall straffbare med økende alder. Mer enn to tredjedeler av kvinnene i domsmaterialet var under 24 år, med en topp på 22 år. Imidlertid var det et økende antall kvinner mot slutten av 20-årene og begynnelsen av 30-årene. Denne tendensen gjør det rimelig å spørre om man kanskje står overfor en bølgegang med bunnmål i midten av 20-årene. En slik hypotese ville det være interessant å teste ut på et større materiale. I domsmaterialet på 63 kvinner var den yngste 16 og den eldste 49 år.

Vi skal her knytte kriminalitetsmønster til disse kvinnenes livssituasjon og kan allerede ane noen konturer. Senere skal vi se at de aller fleste kvinnene som ble tiltalt for lovbrudd i høyere aldersgrupper, tidligere hadde vært i kontakt med rettsapparatet. Domsmaterialet tydet på at kriminalitet ikke er like aktuelt i alle faser i livet og at alder i seg selv ikke alene er en utslagsgivende faktor. Alder faller som regel sammen med sosial situasjon. Stikkordsmessig kan man si at det synes som man først har en kriminalitetsaktiv fase etter at man er løst fra foreldrefamiliens bånd og før man har dannet en egen familie. Midten av 20-årene er forhåpningenes tid. Eget familieliv er nettopp påbegynt, barna er små. Mot slutten av 20-årene er drømmene knust. Problemene har hopet seg opp og lar seg ikke løse på lovlig vis. Tidligere lovbruddsaktivitet blir gjenopptatt. Dette på et tidspunkt da kjernefamilien enten er gitt opp, eller står ved avgrunnen.

Et slikt mønster gjaldt for mange av kvinnene, i den grad man i det hele tatt kan snakke om „mange“ i forbindelse med kvinnelige kriminelle.

(a) *Sivil status.*

Vi vet om registrerte mannlige lovbrøyttere at de skiller seg fra „normalbefolkningen“ på et så viktig livsområde som tilknytning til familieliv. Vi skal nå se om det samme gjelder for kvinnene.

Tabell 1. Sivil status.	Prosent.
Ugift	47,6
Gift	15,9
Samboende/venn	12,7
Skilt	20,6
Uoppgitt	3,2
	100,0
	(N=63)

De fleste kvinnene levde utenfor kjernefamilien. Nesten 50 % var ugifte. For en del var dette naturlig, alderen tatt i betraktning. Men lav alder kan ikke bortforklare at disse kvinnene i stor grad befinner seg utenfor eller på kant med familieinstitusjonen. Om vi tar for oss aldersgruppen 20—24 år, er 34 % av kvinnene i Oslo's „normalbefolkning“ gift.⁴⁾ I vårt materiale gjaldt det 9 % i samme aldersgruppe. Legger vi til dem som oppga at de hadde en venn, var 25 % av kvinnene mer eller mindre fast knyttet til en mann. Vel 20 % av kvinnene i domsmaterialet var skilt. Dette ligger langt over det som er vanlig. I Oslo⁵⁾ er ca. 9 % av kvinnene skilt. Kvinnene i domsmaterialet var sjeldnere gift og oftere skilt enn gjennomsnittsbefolkningen i Oslo. I tillegg kommer at de gifte kvinnene ofte hadde store ekteskapelige problemer. For fleres vedkommende hadde disse en klar forbindelse med lovbruddet.

Et eksempel er AA. Hun var tiltalt for falsk anmeldelse i det hun hadde meldt fra om at et stereo anlegg samt en pelskåpe var stjålet fra en bod som lå utenfor leiligheten hennes. AA hadde tegnet hjemforsikring noen dager før og fikk beskjed fra forsikringsselskapet om at tapet måtte meldes til politiet. Disse fattet mistanke fordi tiltalte et halvt år tidligere også hadde meldt et tap og dengang fått en forsikringssum på 6000 kroner. Politiets mistanke ble styrket ved at de ikke kunne finne spor etter innbrudd. I sin forklaring har tiltalte begrunnet lovbruddet med at hun trodde mannen ville forlate henne. Forholdet mellom dem hadde vært svært dårlig i lengre tid. Hun ønsket å sikre seg sine saker før han tok dem. Derfor solgte hun kåpen og stere oanlegget, men ble etterpå redd for hva hun skulle si til ham.

Et annet eksempel er BB. Hun hadde en sønn fra tidligere ekteskap og var gift med CC. CC hadde alkoholproblemer. Hun hadde deltidsjobb og fikk opprettet lønnskonto i mars 76. I løpet av vel en måned hevet hun over 9000 kr. på denne kontoen. Lønnsinnbetalingen i samme tidsrom var 1000 kr. Tiltalte forklarte at pengene dekket nødvendige utgifter innen familien. Ektefellen var på det tidspunktet inne i en akutt krise og brukte alle pengene sine til alkohol. BB's sønn gikk

⁴⁾ Statistisk Årbok for Oslo 1977. Tab. 2.23.

⁵⁾ Samme aldersgruppe som domsmaterialet, 16—49 år.

på privat gymnas. Understøttelsen fra første ektefelle begrenset seg til minstebidrag. BB begrunnet sitt lovbrudd med familiens økonomiske situasjon på det tidspunkt og betalte senere tilbake så godt som hele summen.

I den grad man kan snakke om typiske trekk i et utvalg på 10, vil jeg si at to trekk går igjen. Enten går mannen og kvinnen sammen om lovbruddet som i eksempelet med *DD* og *EE*, hvor hun stjal lommebok mens han snakket med den ukjente. Eller så synes det som om kvinnen begår et lovbrudd når familien er i ferd med å gå i oppløsning eller står overfor en krise. Vi står altså overfor to stikk motsatte tendenser. Enten har lovbruddet sammenheng med kvinnens fellesskap med mannen *eller* det har sammenheng med *manglende* fellesskap. Det synes nødvendig å ta utgangspunkt i andre faktorer enn forhold til mannen om man skal forklare årsaken til kvinners kriminalitet.

Samlende kan vi si at kvinnene enten levde utenfor familieinstitusjonen, eller de levde i en familie som ikke fungerte som sosial kontroll i forhold til det å begå lovbrudd. Dette var enten en funksjon som familien ikke hadde hatt, eller som ikke lenger hadde noen virkning. Forhold til familieinstitusjonen synes å være sekundært som forklaring på lovbrudd.

(b) *Yrkesliv.*

De fleste kvinnene sto utenfor familielivet. Hva levde de av og hvordan var deres tilknytning til yrkesaktivitet?

<i>Tabell 2.</i> Livsopphold.	Prosent.
Arbeid	27,0
Trygd	12,7
Sosialhjelp	15,9
Uten faste inntekter	38,1
Uoppgitt	6,3
I alt	100,0
	(N=63)

Tabell 2 viser at kvinnene heller ikke var integrert i yrkeslivet. Nesten 40 % oppga at de ikke hadde faste inntekter. Hva levde de av? Domspapirene gir svært få opplysninger om dette. For flere ser det ut til at kriminalitet og livsopphold var tett knyttet sammen. De fleste har begått omfattende vinningsforbrytelser, kvinner med tilknytning til narkotika er sterkt representert i denne gruppen. I domspapirene er *FF*'s lovbrudd beskrevet slik:

„Tiltalte er narkoman og finansierer sitt forbruk på 2000 kr. pr. dag, ved prostitusjon. Hun var med en mann på ... Hospits

og bar hans kassettspiller da de skulle gå. Det var meningen å vente på ham, men hun dro i stedet rett hjem. Etter anmeldelsen leverte hun spilleren tilbake.“ *FF* var siktet for simpelt tyveri.

For fire kvinners vedkommende kommer det klart fram at prostitusjon var en viktig kilde til livsopphold. Mange ga ingen opplysninger. Noen kvinner oppga at de var husmødre. Dette gjelder både skilte, gifte og enslige kvinner med barn. Det er vanskelig å si hvilken realitet denne betegnelsen dekker. Kanskje opplever kvinnene seg som husmødre, eller kanskje er dette en stilling som oppgis fordi den er alment akseptert som tradisjonell kvinneverole?

Den nest største kategorien i tabell 2 er de som fikk støtte til livsoppholdet av det offentlige. Nærmere 30 % fikk trygd eller sosialhjelp. Vi finner to hovedgrunner til trygdeutbetalingene, de går til uføre og til enslige mødre. 10 kvinner hadde sosialhjelp som viktigste kilde til livsopphold. Disse 10 hadde altså erkjent sin fattigdom og vendt seg til offentligheten for å få hjelp.

Kun 17 kvinner eller nesten en tredjedel, oppga at de hadde inntekter fra lønnet arbeid. Dette ligger langt under det som er vanlig for kvinner i samme aldersgruppe (16—49 år) i Oslo. Mens 27 % av kvinnene i domsmaterialet oppga yrkesaktivitet, gjaldt dette 54 % av kvinnene i Oslo.⁶⁾

Den løse tilknytningen til arbeidslivet ble enda mer tydelig når man så på hva kvinnene jobbet med. Mange ga inntrykk av å ha ustabile jobber. F. eks. oppga fire kvinner at de arbeidet som vikarer i daghjem. Flere av kvinnene var tilknyttet arbeidsprosjekt igangsatt av vernelag eller arbeidskontoret.

Videre hadde alle kvinnene, unntatt én, typiske „kvinnejobber“. De vasket, ryddet kantiner, strikket, var kontorassistenter osv. Betalingen var lav og den sosiale status som knyttet seg til jobbene, var lav.

Oppsummeringsvis kan vi si at kvinnene kan karakteriseres ved en marginal tilknytning til arbeidslivet. De fleste sto helt utenfor dette. Yrkeskvinnene hadde ofte dårlig betalte korttidsjobber.

(c) Østkant og vestkant.

Fordi så mange kvinner falt utenfor en rangering i sosialgrupper bygget på yrkesaktivitet, er det nødvendig å trekke inn andre indikatorer på sosial plassering. Når det gjelder Oslo kan bosted være et godt mål på dette. En oversikt over leveforhold i de fire sonene, indre og ytre øst og vest,⁷⁾ viser helt klare for-

⁶⁾ Statistisk Årbok for Oslo 1977, tab. 6.3.

⁷⁾ Bydelsinndeling i samsvar med inndeling i Statistisk Årbok for Oslo 1977. Indre vest: sone 1—4, indre øst: sone 5—9, ytre vest: sone 10 og 11 samt 34—39, ytre øst: sone 12—33.

skjeller mellom sonene når det gjelder sosiale goder. Befolkningen vest for Akerselva tjener mer, har høyere utdanning og større boliger enn de som bor på østkanten. Omvendt er andelen av befolkningen som har behov for sosialhjelp størst på Østkanten. Aller størst er behovet for sosialhjelp i de nye drabantbyene i ytre østkant. På Stovner var 10 % av befolkningen direkte berørt av sosialhjelp i 1975. På Romsås 7,4 % og på Tveita 4,6 %.⁸⁾ Utenom disse områdene er det de østlige sentrumsbydelene som har høyest andel av befolkning direkte berørt av sosialhjelp. Klaseskillene i Oslo følger fortsatt morgensola og domsmaterialet viser at skillelinjene opprettholdes når det gjelder kriminalitet.

Tabell 3. Bosted.

	Prosent	
	Domsmaterialet Oslo's befolkning 1975	
Indre øst	32,6	18,8
Ytre øst	42,8	44,2
Indre vest	16,3	17,0
Ytre vest	8,1	19,0
	99,8	99,0
	N=49	N=457180

De 11 kvinnene som var bosatt utenfor Oslo, og de 3 som oppga at de ikke hadde fast bolig, er holdt utenfor denne tabellen. Prosentueringsbasisen er 49 kvinner og vi ser helt klart at kvinner fra østkant-områdene i Oslo dominerer i domsmaterialet. Dette inntrykket holder seg når vi kontrollerer for befolkningsfordelingen i byen. Generelt ser vi at det bor flest mennesker i de østlige områder, men i domsmaterialet er kvinner fra de indre østlige byområder overrepresentert. På den annen side er kvinner fra byens mest velsituerte område, ytre vest, helt klart underrepresentert.

Som konklusjon på dette forsøket på å plassere kvinnene i forhold til sosiale skillelinjer i befolkningen synes det å være klart at domfelte kvinner i Oslo byrett kommer fra de minst privilegerte grupper av befolkningen. Dette bygger på de tre indikatorer sivil status, kilde til livsopphold og bosted. På alle tre feltene har kvinnene fellestrekk med det vi vet om andre vanskeligstilte grupper, nemlig høy skilsmissefrekvens, manglende integrasjon i arbeidslivet og bolig i områder hvor underprivilegerte befolkningsgrupper er samlet. Dette er også helt

⁸⁾ Utskrift fra Oslo kommunes statistiske kontor + tab. 10.4 i Statistisk Årbok for Oslo 1977.

rimelig ettersom kriminalitet er nøye knyttet til fattigdom og er ett uttrykk for en livssituasjon som er vanskelig på svært mange felter.

Allerede her ser vi hvor galt man kommer avsted ved kun å bruke data fra kriminalstatistikken til å si noe om kvinners stilling i samfunnet. Som nevnt i innledningen har denne retningen innen kvinneforskning først og fremst vært opptatt av kvinnenes *lave andel* av registrerte lovovertredere. På bakgrunn av dette har de konsentrert seg om kvinnens manglende tilknytning til yrkesliv og deres omfattende integrasjon i familielivet. Ved å gå inn på data om kvinnelige kriminelle ser man at det mest slående trekket er den sosiale nød de lever under. Vi får vite noe om *sosial ulikhet* i samfunnet. Skal man bruke kriminalitetsdata som et speilbilde for samfunnet, er det ikke holdbart kun å ta med ett trekk — at kvinnene er få. Man må også ta med et annet, — at de er fattige. Kun når analysen tar med begge disse faktorer kan den nærme seg en sann beskrivelse av levekår i samfunnet.

Den videre behandling av temaet kvinner i byrett må leses mot denne bakgrunn. Det handler ikke om en tilfeldig gruppe kvinner. Det handler om dem som kommer dårligst ut og sier følgende noe om utskillingsprosesser i samfunnet. Vi får vite noe om hvem som er de utskilte blant kvinner, hva slags type problemer står de overfor og hva som skjer med dem når regnskapet gjøres opp.

4. *Det kvinnelige lovbruddsmønster.*

Før vi ser på hva slags handlinger kvinner på landsbasis og i domsmaterialet blir tiltalt for, skal vi ta opp kjennetegn ved kvinnelig kriminalitet. Her skal vi konsentrere oss om hvilket preg denne kriminaliteten har i forhold til vårt tradisjonelle kjønnsrollemønster. Vurderingen baserer seg på det enkle kriteriet dristighet kontra forsiktighet i handlingen. Vi skal nærme oss problemet ved å *sammenligne kvinners og menns lovbruddsbilde*, ved å se på *samspillet mellom kvinner og menn* når de begår kriminalitet sammen og ved å se på *endringer i kvinners lovbruddsbilde* ved økende alder.

(a) *Kvinner og menns lovbruddsbilde*

Det vi i første rekke ønsker å undersøke er om begrepet kriminalitet dekker samme type handlinger for kvinner og menn, eller om kjønnsrollemønsteret også eksisterer på dette området. En indikator på kjønnsrollemønsteret får vi ved å se på den store forskjell i *antall* straffbare kvinner. Kvinner utgjorde 7 % av alle straffbare i 1976.

Tabell 4. Lovbruddsbilde for straffbare kvinner og menn. Prosent.⁹⁾

Kvinner: 702		Menn: 9543	
Simple tyveri	20,2 %	Grove tyveri	32,3 %
Grove tyveri	19,0 %	Simple tyveri	14,8 %
Dokumentfalsk	17,2 %	Voldsforbrytelser;	
Narkotika	7,4 %	liv, legeme	9,8 %
Bedrageri	7,4 %	Brukstyveri av	
		motorkjøretøy	9,3 %
		Dokumentfalsk	8,8 %

Ved å sammenligne de fem lovbruddskategoriene som henholdsvis menn og kvinner *oftest blir dømt for*, blir vi først slått av *likhetstrekkene*. Både menn og kvinner blir i hovedsak dømt for vinningsforbrytelser. Undersøkelser om mannlige kriminelle har også vist at de står i samme vanskelige situasjon som det vi nettopp har sett var tilfelle for kvinnene. Det dreier seg om en gruppe fattige og utstøtte, og dette trekket slår igjennom kjønnsforskjellene.

Men når det er sagt skal vi oppholde oss litt ved de forskjeller mellom kjønnene som framkommer i tabell 4. Vi ser at simple tyverier har en mer dominerende plass i det kvinnelige lovbruddsbilde, enn i det mannlige. Vi ser også at 7,4 % av kvinnene blir dømt for narkotikaforbrytelser, mens dette lovbruddet ikke er blant de fem største for mennene. På den annen side er voldsforbrytelsene (liv, legeme og helbred) en relativt stor kategori av mannlige kriminalitet.

En sammenligning av kvinnelig og mannlige kriminalitet synes å understøtte det tradisjonelle kjønnsrollemønster. Kvinnenes lovbruddsmønster er mer forsiktig og gir et mer „pyntelig“ inntrykk, enn mennenes. Rusmiddelinnslaget peker i retning av at problemer trekkes inn i personene, noe som stemmer med kjønnsfordelingen i det legale forbruk av beroligende middel.¹⁰⁾

(b) *Samspill mellom kvinner og menn*

For å finne noe om dette spørsmålet må vi gå til domsmaterialet hvor handlingsforløpet rundt lovbruddet er beskrevet. Kildene er imidlertid noe usikre på dette punktet. Det er ikke sikkert at retten er det sted hvor det faktisk riktige handlingsforløp blir beskrevet.

⁹⁾ Begrepet straffbar betyr at en person er funnet skyldig i et eller flere lovbrudd og er blitt møtt med en av de tre reaksjoner dom, bot eller påtaleunntatelse. Kriminalstatistikk, Reaksjoner 1976, tab. 9.

¹⁰⁾ Vigdis Christie: Den tredobbelte kontrollerte. En studie i kvinners situasjon. I Strukturell vold mot kvinner. Stensilsérie nr. 22. Institutt for kriminologi og strafferett.

Et første spørsmål blir om kvinnene vanligvis begikk lovbrudd alene eller sammen med menn. Dette er vanskelig å fastslå. For dersom en eller annen f. eks. stjeler sjekker og leverer dem videre til kvinnen som i sin tur underskriver og hever disse — er hun så alene eller ikke? En oppstilling over hvorvidt kvinner vanligvis var *tiltalt* for et lovbrudd alene eller sammen med fler, viste at hovedtendensen gikk i retning av at de oftest var alene om lovbruddet. Dette er i overensstemmelse med andre undersøkelser.¹¹⁾ Her skal vi se på hvilken arbeidsfordeling som fant sted mellom kjønnene i de tilfelle kvinner og menn *var sammen* om et lovbrudd. Vi er altså interessert i å undersøke om kjønnsrollefordelingen gjør seg gjeldende i de tilfelle begge kjønn er tiltalt for samme type lovbrudd. Det viste seg at kjønnene ofte inntok ulike roller i selve handlingsforløpet. Ved grove tyveri var det kvinnens oppgave å stå utenfor og ta imot godset, mennene gikk inn i butikken. Ved dokumentfalsk var det mannens oppgave å skaffe tilveie de falske sjekkene/bankbøkene/bankfrimerkene, kvinnens oppgave var å heve pengene. Kvinnen holdt utkikk mot uvedkommende ved grove tyveri og kvinnen skulle vekke postfunksjonærens/ekspeditrisens tillit ved heving av falske sjekker.

Som konklusjon kan vi si at det kvinnelige lovbruddsmønster er mer preget av forsiktighet enn det mannlige, både når det gjelder type lovbrudd og når det gjelder den rolle kvinnen inntar når de begår samme lovbrudd. Dette har som konsekvens at kvinners kriminalitet får en mindre alvorlig karakter enn menns. I retten vil dette også gi seg utslag i ulike reaksjoner mot de to kjønn.

La oss videre se om vi finner en manifestering av det kvinnelige kjønnsrollemønster med økende alder.

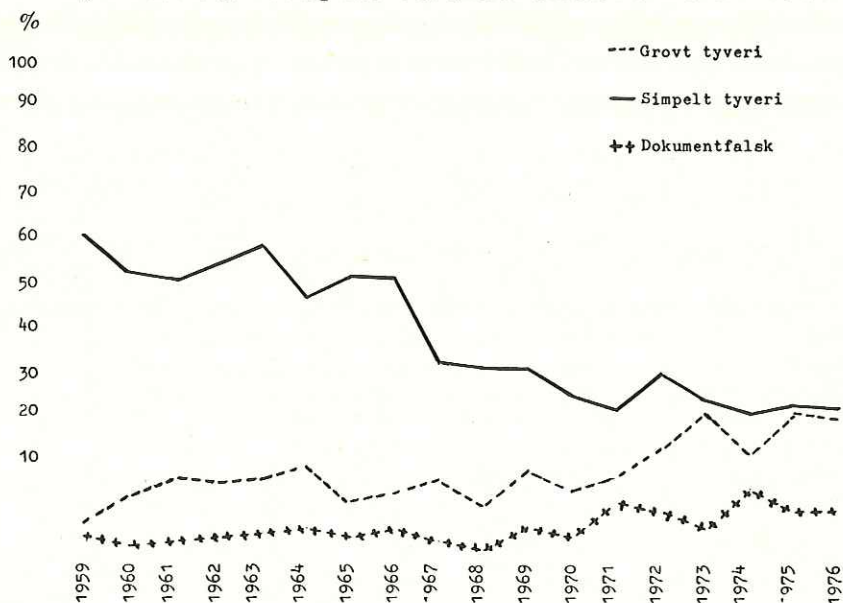
(c) *Lovbruddsbilde ved økende alder*

Med utgangspunkt i kriminalstatistikken skal vi sammenligne lovbruddsprofilen for kvinner i ulike aldre. For å klargjøre tendensene bruker vi her kun de to aldersgruppene 14—17 år og over 25 år. I 1976 ble 262 kvinner i aldersgruppen 14—17 år dømt, mens dette gjaldt 163 kvinner over 25 år. Tallene fra kriminalstatistikken viser at mens den yngste gruppen kvinner oftest ble dømt for grove tyveri, dominerte lovbruddene dokumentfalsk og bedrageri blant de eldre kvinnene.

Om vi nå tar for oss utviklingen over tid vil vi kunne se om dette er et uttrykk for en stabil tendens, eller om det er slik

¹¹⁾ Inge Sander: Kvinnekriminalitet. Paludans fiol-bibliotek 1976, s. 109.

Diagram 2: Lovbrudd i prosent av alle straffbare kvinner 14—17 år.

Tallgrunnlag for diagram 2: Lovbrudd i prosent av alle straffbare kvinner 14—17 år:

	Str.bare kvinner alle 14—17	% Grove tyv.	% Simple	% Alm. f. (ikke i diagr.)	% Dokument- falsk
1957	76	7	59		3
1958	111	12	59		1
1959	89	6	61		3
1960	127	12	53		1
1961	162	16	51		2
1962	177	15	55		3
1963	169	16	59		4
1964	195	19	47		5
1965	178	11	52		3
1966	179	13	51		5
1967	209	16	32		2
1968	239	10	31		0
1969	248	18	31	7	5
1970	319	14	25	14	3
1971	397	17	22	18	11
1972	264	23	30	12	9
1973	315	31	24	16	5
1974	298	22	21	19	14
1975	247	31	23	8	9
1976	262	30	22	4	9

at de unge kvinnene først i senere tid har tilnærmet seg den „mannlige“ kriminalitetsprofil. Vi har her kun tegnet av de tre hyppigste lovbrudd innen hver aldersgruppe. Dette for å gjøre diagrammene mer oversiktlige.¹²⁾

Diagram 2 viser at 61 % av straffbare kvinner i aldersgruppen 14—17 år ble dømt for simpelt tyveri i 1959. Fra dette året har dette lovbruddet minsket sin betydning innen denne aldersgruppen. 7 % av kvinnene ble dømt for grovt tyveri i 1957 og lovbruddet har vist en klart stigende tendens gjennom hele perioden. Det samme gjelder for dokumentfalsk.

Av diagram 3 ser vi at 52 % av straffbare kvinner over 25 år ble dømt for simpelt tyveri i 1964. Fra dette året viser dette lovbruddet en fallende tendens med unntak av 1972 da det utgjorde 45 %. De to andre lovbruddene, dokumentfalsk og bedrageri stiger i begynnelsen av 70-årene. Dette gjelder særlig dokumentfalsk som i 1974 utgjorde 24 % i denne aldersgruppe.¹²⁾

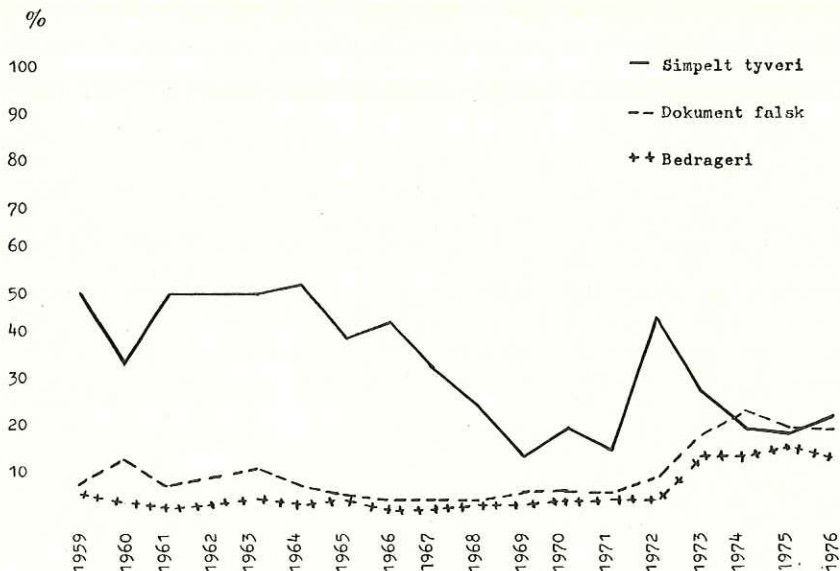
Sammenligner vi de to diagrammene finner vi at simple tyveri har fått mindre plass i begge aldersgrupper. Med unntak av året 1972 er tendensen klar gjennom hele perioden. Naskeri som ble nedkriminalisert i 1972, er ikke inkludert i tallene for simpelt tyveri. Selve lovbruddsmønsteret har holdt seg nokså stabilt fra 1957. De unge kvinnene har i hele perioden blitt dømt for en større andel grove tyveri, enn de eldre. Sett i relasjon til kjønnsrollemønsteret, vil vi betrakte grovt tyveri som er mer „dristig“ lovbrudd, enn simpelt. Dermed vil vi si at det største bruddet på kjønnsrollemønsteret ser ut til å finne sted i de helt unge år og at denne tendensen har forsterket seg fra 1957 til i dag.

Sammenfattende kan vi si at det typisk kvinnelige lovbruddsmønster er preget av *liten grad av dristighet*. Dette gjelder når vi sammenligner kvinners lovbruddsbilde med menns. Det gjelder også når vi ser på den rolle kvinnen har inntatt i de tilfelle hun har begått et lovbrudd sammen med en mann og er tiltalt for samme type lovbrudd. Og vi ser at graden av dristighet minsker med økende alder.

Kriminalitet er i seg selv et klart brudd på det gjeldende kjønnsrollemønster. Men innenfor den gruppen kvinner som blir registrert for kriminalitet, finner vi like fullt en kvinners rolle som klart adskiller seg fra mannsrollen. Kvinners rolles implisitte budskap om tilbakeholdenhet og omgåing av konflikter kommer særlig til uttrykk blant de eldre kvinnene (over 25 år).

¹²⁾ Bygger på Kriminalstatistikk, Reaksjoner 1976. tab. 11. Tallene er hentet fra dataarkiv over norsk kriminalitet. Fil 10.

Diagram 3: Lovbrudd i prosent av alle straffbare kvinner over 25 år.

Tallgrunnlag for diagram 3: Lovbrudd i prosent av alle straffbare kvinner over 25 år.

	Alle over 25	% Grove tyv.	% Simple tyv.	% Bedrageri	% Dokument-falsk
1957	134	1	52	5	4
1958	136	2	33	6	9.5
1959	158	3	50	5	7
1960	138	6	34	3	13
1961	143	3	50	2	7
1962	137	7	50	3	9
1963	167	8	50	4	11
1964	231	4	52	3	7
1965	297	3	40	4	5
1966	325	5	44	2	4
1967	474	1	33	2	4
1968	407	2	25	3	4
1969	454	3	14	3	5.5
1970	387	2	20	4	6.2
1971	406	1	15	4	6
1972	295	3	45	4	9
1973	159	8	28	14	19
1974	190	11	20	14	24
1975	178	7	19	16	20
1976	163	9	23	14	20

5. Lovbruddsbildet

(a) Lovbrudd blant kvinner i Norge

Før vi ser på hvilke lovbrudd kvinner i domsmaterialet er tiltalt for, kan vi se på utviklingen av typer lovbrudd blant straffbare kvinner i Norge.

Diagram 4: Lovbrudd over tid. Totalt antall.

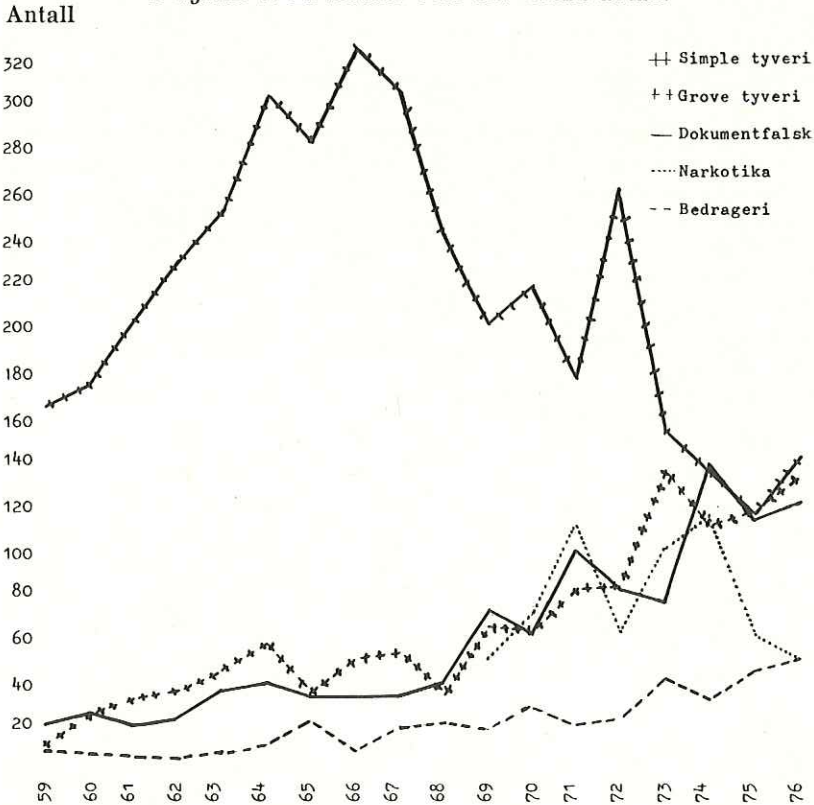

Diagram 4 viser at 325 kvinner ble straffet for simple tyverier i 1966. Dette har vært det vanligste lovbrudd blant straffbare kvinner siden 1957 og fram til i dag. Det sterke tallet i 1972 skyldes ikke nedkriminaliseringen av naskeri dette året. Tall for naskeri er holdt utenfor kurven. I 1976 ligger simpelt tyveri noe over grovt tyveri og dokumentfalsk. Vi skal spesielt legge merke til året 1969. Fra dette året blir almenfarlige forbrytelser (narkotika) registrert som et viktig kvinnelovbrudd. Fra samme år stiger dokumentfalsk og grovt tyveri kraftig. Graden av sammen-

Tallgrunnlag for diagram 4: Lovbrudd over tid. Totalt antall.

År	Simpelt tyveri	Grovt tyveri	Narkotika	Bedrag utrosk.	(Under-slag)	Dokument-falsk
1957	163	7		11	17	17
1958	152	23		10	15	18
1959	164	12		9	18	21
1960	173	25		8	21	27
1961	203	33		7	20	21
1962	230	37		7	17	25
1963	253	46		9	17	37
1964	304	58	3	13	23	40
1965	283	36	1	24	26	34
1966	325	51	0	10	21	34
1967	306	54	0	21	27	37
1968	242	36	0	23	24	40
1969	203	66	31	20	22	72
1970	219	63	71	30	23	62
1971	177	83	111	22	20	100
1972	261	84	63	25	21	82
1973	154	136	100	43	12	77
1974	137	112	115	34	22	138
1975	117	117	62	46	31	116
1976	142	134	52	52	21	121

fall i kurvene er stor og spørsmålet er hvordan dette kan forklares. En foreløpig antagelse er at det eksisterer en nær *sammenheng* mellom lovbruddene som går på tvers av lovbruddskategoriene. Vi skal senere vise at mye tyder på at alle har tilknytning til introduksjonen av narkotika på det norske ungdomsmarkedet.

(b) *Lovbrudd blant kvinner i domsmaterialet*

Flere kvinner ble tiltalt for flere lovbrudd av ulike karakter. Dels hadde de begått ulike handlinger, dels innebar et lovbrudd overtredelser av flere paragrafer i straffeloven. F. eks. kan det å heve penger på falske sjekker både være en overtredelse av forbudet mot å forfalske sjekker, og forbudet mot å *benytte* falske sjekker. Lovbruddene er her kategorisert i samsvar med Statistisk Sentralbyrå's kodenøkkel. Dette betyr at når en kvinne er tiltalt for flere lovbrudd så blir lovbruddet med den lengste strafferamme hovedlovbrudd. Et slikt prinsipp gir ikke alltid det mest dekkende uttrykk for lovbruddsmønsteret. Noen ganger foreligger det en massiv aktivitet i forhold til én type lovbrudd. Dersom vedkommende en enkelt gang har begått et lovbrudd som er av mer alvorlig karakter, vil dette siste bli registrert selv om hennes „typiske“ lovbruddsmønster er et helt annet. Jeg vil vise dette ved et eksempel:

GG var ansatt ved en større bedrift som lønnsassistente. Hun var opplært til EDB og unnlot å „plukke ut“ arbeidere som sluttet, hadde

permisjoner osv. På denne måten fikk hun ut en større sum enn den som skulle gå til lønninger. Videre unnlot hun å betale ut feriepenger til flere funksjonærer. Hun ble oppdaget ved en tilfeldighet. I alt hadde hun da underslått 350 000 kr. På politistasjonen forklarte hun falskt at hun hadde vært utsatt for pengeutpressing fra en navngitt person.

Selve lovbruddet og omstendighetene omkring dette er ikke typisk for dette domsmaterialet. Men det er illustrerende for hvordan man kan få et skjevt inntrykk av lovbruddsaktiviteten ved å bruke strafferamme som retningslinje. Kvinnens lovbrudd blir kategorisert under „falsk anmeldelse“, mens dette i realiteten er sekundært i forhold til hva som er hennes primære lovbrudd, nemlig underslag.

Jeg har likevel valgt å bruke denne kodenøkkelen. Dette gjør sammenligninger med kriminalstatistikken mulig. Jeg har også funnet at dette i de fleste tilfellene gir et dekkende bilde av lovbruddsaktiviteten.

Tabell 5. Lovbruddstyper. Prosent.¹³⁾

	Prosent	Prosent i krim.stat. 76
Simple tyveri	19,0	20,2
Dokumentfalsk	19,0	17,2
Grove tyveri	12,7	19,0
Narkotika	12,7	7,4
Heleri	12,7	6,4
Bedrageri	11,1	7,4
Liv, legeme	4,8	2,8
Underslag	3,2	2,9
Andre ¹⁴⁾	4,8	16,7
I alt	100,0 (N=63)	100,0 (N=702)

Kategorisert etter lovbruddstyper ser det ut til at domsmaterialet er ganske representativt for kvinnelige lovbrøyttere, dog med en overvekt av narkotika, heleri og bedrageri. Her må man imidlertid være oppmerksom på at tilfeldige svingninger kan gi store utslag fordi tallene er så små. Sammenligningen kan kun brukes for å se på hovedtrekk i og med at tallene bygger på ulike år.

¹³⁾ 1977 for domsmateriale, 1976 for Kriminalstatistikk, Reaksjoner tab. 9.

¹⁴⁾ „Andre“ omfatter 1 ran, 1 falsk anmeldelse og 1 falsk forklaring.

(c) *Lovbrudd og rusmidler*

Tidligere har vi antydnet en mulig sammenheng mellom enkelte lovbrudd og narkotika. Her skal vi se om domsmaterialet støtter en slik antagelse. Først: i hvilken grad har kvinnene i dette materialet tilknytning til rusmidler?¹⁵⁾

Tabell 6. Forholdet til rusmidler. Prosent.

Narkoman	31,7 %
Forbindelse med narkotika	6,3 %
Sannsynlig forb. med narkotika	4,8 %
Alkohol	19,0 %
Ingen oppgitte rusmidler	38,1 %
I alt	99,9 %
	(N=63)

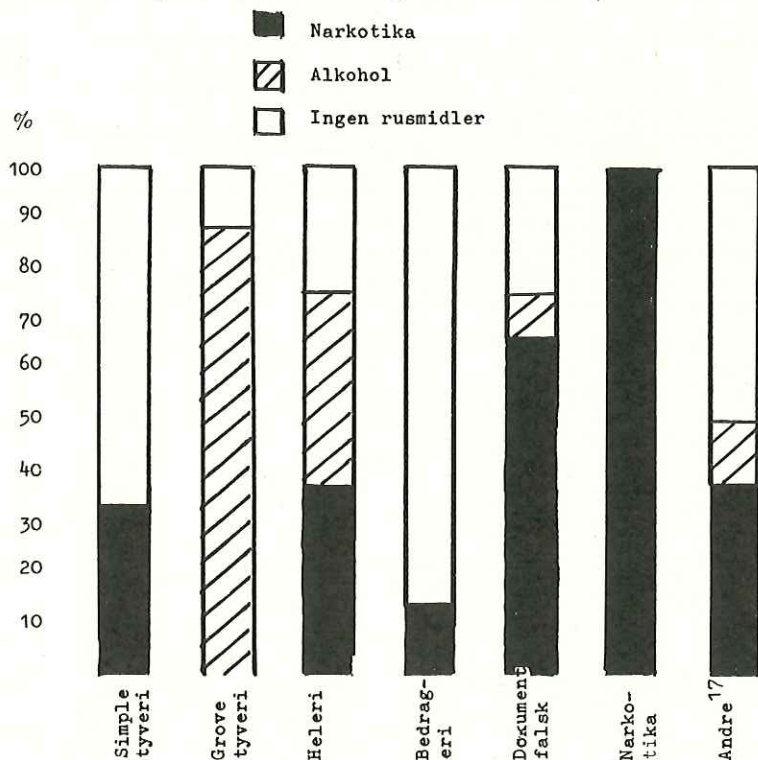
For mange har lovbruddet ingen oppgitt forbindelse med rusmidler. Likevel blir man slått av hvor mange kvinner som enten har begått lovbruddet under påvirkning av rusmidler, eller hvor det kommer fram i domspapirene at de har problemer med dette. 39 av 63 (altså over 60 %) kommer i denne gruppen. De fleste hadde en eller annen form for tilknytning til narkotika (27 eller nesten 43 % av hele materialet). Dette ligger altså langt over det antallet kvinner som blir tiltalt for narkotika som hovedforbrytelse. Det kan derfor være interessant å se hvordan forhold til rusmidler fordeler seg på lovbruddstyper:

Diagrammet viser tydelig at det er en klar forbindelse mellom lovbruddene *dokumentfalsk*, *simpelt tyveri*, *heleri* og tilknytning til narkotika. Særlig kommer dette fram ved dokumentfalsk hvor det gjaldt 66 % av de kvinnene som var tiltalt for dette lovbruddet. Et annet slående trekk er den tilsynelatende mangelen på forbindelse mellom *grove tyveri* og narkotika. Her er det alkoholen som gjør seg gjeldende. Dette må imidlertid ikke tolkes som en avkreftelse av antagelsen om sammenheng mellom grove tyveri og narkotika. Flere av kvinnene i dette materialet med tilknytning til narkotika hadde også begått grovt tyveri,

¹⁵⁾ Kategorien „narkoman“ har jeg brukt når det i domspapirene står eksplisitt at kvinnen er *eller* har vært narkoman. „Forbindelse med narkotika“ har jeg brukt når det framkommer av tiltalen at kvinnen bruker dette stoffet. „Sannsynlig forbindelse med narkotika“ har jeg brukt i tre tilfelle hvor det ikke er sagt noe eksplisitt om narkotika, men hvor tidligere lovbrudd samt nåværende lovbruddsmønster gjør en slik slutning sannsynlig. De kvinner som er plassert i gruppen „alkohol“ har enten begått lovbruddet under alkoholrus, eller det kommer klart fram av domspapirene at kvinnen har alkoholproblemer.

men fordi deres lovbruddsaktivitet ofte var så omfattende og fordi dokumentfalsk rangerer som et mer alvorlig lovbrudd, kommer dette ikke fram i tabellen.

Diagram 5: Lovbrudd og rusmiddel. Prosent.¹⁶⁾

Tallgrunnlag for diagram 5: Lovbrudd og rusmiddel. Prosent.

	Nark.	Alkohol	Ikke rus	100 % N=63
Simpelt tyveri	33.3	0	66.6	12
Grovt tyveri	0	87.5	12.5	8
Heleri	37.5	37.5	25.0	8
Bedrageri	14.2	0	85.8	7
Dokumentfalsk	66.6	8.3	25.1	12
Narkotika	100	0	0	8
Andre	37.5	12.5	50.0	8

¹⁶⁾ „Andre“ er her 1 ran, 1 falsk anmeldelse, 1 falsk forklaring, 2 underslag og 3 liv, legeme og helbred. Tilsammen 8.

HH's lovbruddsmønster er typisk. Hun var tiltalt for å ha hevet penger og underskrevet falskt på 7 sjekker, tilsammen 3350 kr. Videre har hun hevet penger på 6 sjekker hvor en venn underskrev, tilsammen 1750 kr. og endelig har hun hevet penger på 11 sjekker tilsammen 3400 kr. som hun selv hadde underskrevet. Hun har også ved fire tilfelle stjålet lommebøker og håndvesker fra gjester ved byens restauranter. HH var ikke tiltalt for brudd mot narkotikalovgivningingen, men for dokumentfalsk og grovt tyveri. I personbeskrivelsen heter det at hun er vokset opp under „vanskelige personlige forhold. Hun har i mange år vært avhengig av narkotiske stoffer og hun har flere opphold i helseinstitusjoner for å bli behandlet for denne avhengighet. Tiltalte lider av kronisk leverbetennelse.“ I dette materialet er HH's lovbrudd kategorisert under dokumentfalsk, men det er all grunn til å tro at hennes lovbrudd finansierer bruk av narkotiske stoffer.

Diagram 5 viser at 7 av de 8 kvinnene som var tiltalt for grove tyveri har vært under påvirkning av alkohol. Det synes imidlertid å være en vesentlig forskjell mellom lovbruddsmønstre til de kvinner som har tilknytning til alkohol og dem som har tilknytning til narkotika. Typisk for de kvinner som ble tiltalt for dokumentfalsk var at lovbruddene foregikk over lengre tid. Gjerne over en eller flere perioder på 14 dager til en måned. Lovbruddsaktiviteten var intens i denne perioden. Grove tyveri var mer preget av å være en plutselig innskyttelse under påvirkning av alkohol.

Dette gjaldt II som befant seg på Rådhusplassen. Det var natt. Hun kom forbi en gullsmedbutikk, oppdaget at ruta var knust — og reparert med tape. Hun var beruset etter å ha drukket en del 60 % sprit og øl. Da hun traff en mann gikk de sammen bort til gullsmedbutikken. Mannen rev av tapen og hentet ut sølvsmykker (samlet verdi 1500 kr) som han la i hennes veske. De ble pågrepet mens de holdt på med dette.

Mens grove tyveri i de fleste tilfelle hadde funnet sted under beruselse, var dokumentfalsk et lovbrudd som tok sikte på å sikre framtidens rus.

Diagram 5 forteller altså at rusmiddelbruk ikke er jevnt fordelt blant lovbrudd, men at enkelte lovbrudd er knyttet til et bestemt rusmiddel. Dette støtter opp om forklaringen på den merkbare økningen i noen lovbrudd i slutten av 60-årene. Men vi ser også et annet trekk, nemlig at noen lovbrudd helt klart ikke har tilknytning til rusmiddel. Tydeligst er dette ved bedrageri. Underslag (som er kamuflert i gruppen „andre“) tilhører også denne gruppen. Videre ser vi at det gjelder en betydelig del av dem som er tiltalt for simpelt tyveri.

Kvinnenes forhold til rusmidler synes å være en ganske god indikator på at vi her står overfor tre grupper kvinner som står

i ulike livssituasjoner. Det er kvinner med tilknytning til narkotika som i stor grad blir straffet for dokumentfalsk, simpelt tyveri og narkotikaforbrytelser. Videre er det kvinner i „alkoholgruppen“ som blir straffet for grove tyveri. Tilslutt er det kvinner uten tilknytning til rusmidler som i stor grad straffes for bedrageri. I den videre framstilling skal vi se hva som kjenne-tegner den livssituasjon kvinnene i disse tre gruppene lever i.

(d) *Tre grupper*

Narkotika.

I alt 27 av de 63 kvinnene i domsmaterialet hadde tilknytning til narkotika. 20 av de 27 kvinnene ble definert som narkomane av retten. De ble tiltalt for omfattende kriminalitet. Vinningskriminaliteten var klart dominerende og var sannsynligvis en måte å finansiere det daglige forbruk på. De fleste kvinnene var unge, hovedtyngden lå på aldersgruppen 20—23 år. Det var mer vanlig for de unge å bli tiltalt for narkotikalovbrudd, mens de noe eldre oftere ble tiltalt for dokumentfalsk. „Narkotika“-kvinnene hadde ofte langvarig lovbruddsbakgrunn. Bare 3 av 27 var tidligere straffet. De levde sjelden i kjernefamilie. Kun én oppga at hun var gift, og én at hun var skilt. 9 av kvinnene hadde barn og de fleste var alene med dette. I alt oppga 6 kvinner at de levde sammen med en venn og i 4 av tilfellene var dette kvinner med barn.

Når man sammenholder lovbruddstype og bosted så er de fleste av de kvinnene som var bosatt i de velbeslåtte strøk av byen, vestkanten, representert blant „narkotikakvinnene“. Av de 12 kvinnene som var bosatt på vestkanten hadde 7 tilknytning til narkotika. 4 av disse ble definert som narkomane av retten. For 5 er brudd mot narkotikalovgivningen deres hovedlovbrudd. De to øvrige er henholdsvis tiltalt for simpelt tyveri og for heleri. Kombinasjonen av simpelt tyveri og narkotika er det som tydeligst trer fram i disse sakene. I retten ble det vanskelige forholdet disse kvinnene hadde til familien sin, påpekt.

JJ er i begynnelsen av 20-årene. I følge domspapirene har hun vært narkoman i 10 år. Hun har vært straffet og botlagt flere ganger. Denne gang var hun tiltalt for en lang rekke butikkttyveri. Hun har forsøkt å stjele pels og skinnjakker til en verdi av 35000 kr, men ble i flere tilfelle grepet. Hun fikk med seg varer for tilsammen 10000 kr. som hun har solgt for bagateller for å finansiere stofforbruk. Dessuten er hun tiltalt for naskeri og bruk av narkotika.

Om hennes bakgrunn heter det at JJ er „adoptivbarn og føler seg avvist av sin far som er en opptatt forretningsmann. Da hun i begynnelsen av ten-årene kom borti narkotika ble hun øyeblikkelig tvangsinnlagt i psykiatrisk sykehus til observasjon. Senere har hun vært

sendt hjemmefra på forskjellige internatskoler ...“ Beskrivelsen er lenger, men dette får holde.

Materialet er for spinkelt til å trekke noen konklusjoner om sammenhenger mellom bruk av narkotika og sosial klasse. Men det inntrykket man får ved å gå gjennom disse sakene, er at de kvinnene som har tilknytning til narkotika og som oppgir bosted på vestkanten, skiller seg ut klassemessig fra hele det øvrige materialet — inklusive de øvrige fra vestkanten.

Også blant kvinner på østkanten er narkotikainnslaget betydelig. 37 kvinner var bosatt her. Av disse hadde 13 tilknytning til narkotika. 5 av de 13 var tiltalt for dokumentfalsk, og nesten samtlige av disse ble definert som narkomane i retten. De øvrige av de 13, 8 kvinner, er tiltalt for ulike lovbrudd, for simpelt tyveri, legemsbeskadigelse, heleri og narkotikalovbrudd. Deres forhold til narkotika synes å være massivt.

Forholdet til foreldrene ble sjelden trukket fram i domspapirene for disse kvinnene. I de to eneste tilfellene hvor dette i det hele tatt ble nevnt, får man et helt annet inntrykk enn det som blir framhevet for vestkantkvinner.

Om KK blir det blant annet sagt „Tiltalte har hatt en vanskelig barndom. Begge foreldrene misbrukte alkohol ... Hun har hatt flere opphold ved psykiatriske klinikker. Hun begynte å misbruke narkotiske stoffer i 14 års alderen ...“

Blant de 11 kvinner som er bosatt utenbys var 6 i „narkotikagruppen“. Også her var altså dette innslaget sterkt.

Blant „narkotikakvinner“ gjør det seg kanskje gjeldende større klassemessige bakgrunnsforskjeller enn blant de øvrige kvinnelige kriminelle. Muligens er det dette som avspeiler seg i ulike lovbruddsmønstre. Men en vanskelig nåtidig livssituasjon deler de med de øvrige kvinner.

Alkohol

12 av kvinnene i utvalget hadde enten begått lovbruddet under alkoholrus, eller det ble opplyst i domspapirene at de hadde store problemer med dette rusmiddelet. 7 av dem ble tiltalt for grove tyveri, 3 for heleri. Denne gruppen hadde en klar aldersfordeling. De var enten helt unge — eller eldre. Halvparten av gruppen på 12 var mellom 30 og 35 år.

LL er representativ for de helt unge. Hun var 17 år og hadde sittet og drukket sammen med to gutter hele dagen. Om kvelden ville de ha mer. En av guttene knuste vinduet til kjøpesenteret. Tiltalte sto vakt. De tok med seg noen kartonger sigaretter og en kartong boksøl. To av dem ble oppdaget og tatt, tredjemann slapp unna.

I noen av tilfellene med grove tyveri blant de helt unge kvinnene kan det klart være tvil om de kun bruker alkohol som

rusmiddel. Materialet kan her innebære feilkilder. Det er liten grunn for kvinnen selv å oppgi tilknytning til narkotika dersom retten ikke på forhånd var klar over dette eller hadde mistanke om det.

For de eldre kvinnene var rusmiddelmønsteret klarere. Det gjaldt MM som var i midten av 30-årene. Hun var sammen med to menn da hun traff NN som hun gjerne ville ha med på et tyveri. MM var sterkt beruset og slo NN da denne ikke var villig til å være med. Senere traff hun en ukjent mann som også var beruset. I samarbeid med vennen sin bestjal hun den ukjente for lommebok og armbåndsurs. MM ble tiltalt for legemsfornærmelse og grovt tyveri.

Mange av kvinnene i „alkoholgruppen“ hadde tidligere vært straffet. Dette gjaldt 9 av 12 kvinner. For de færreste var tilknytningen til alkohol en tilfeldighet. Dette framkom blant annet ved at flere hadde kuropphold bak seg og ved at det for de giftes vedkommende ble nevnt at også mannen hadde alkoholproblemer. 3 av kvinnene var gift eller samboende, mens 4 var skilt. De fleste av de eldre kvinnene i denne gruppen hadde altså stiftet bekjentskap med ekteskapet, noen levde fortsatt i dette. Bare én av de 12 kvinnene kom fra de privilegerte områdene av byen, vestkanten. De øvrige 11 kom fra østkanten, de kom utenbys fra eller de hadde ingen fast bolig.

Uten tilknytning til rusmiddel

Dette gjaldt 24 av hele domsmaterialet på 63 kvinner. Dermed er det ikke sagt at disse kvinnene i virkeligheten ikke brukte rusmiddel regelmessig, eller hadde brukt dette i forbindelse med lovbruddet. I denne gruppen er alle talt med hvor det ikke framkommer noen eksplisitt forbindelse med rusmidler. Selv med denne muligheten for feilkilder viser det seg at denne gruppen på flere områder skiller seg fra de to øvrige.

De mest framtreddene lovbruddene i denne gruppen var bedrageri, simple tyveri og underslag. Det slående trekket her var først og fremst de „rene“ økonomiske behov, dvs. behov som ikke var tilknyttet rusmiddelbruk. De hadde begått sine lovbrudd i en akutt og håpløs økonomisk situasjon.

OO kan være et eksempel. Hennes forbrytelse besto i at hun hadde opprettet lønnskonto, i eget navn, og overtrukket denne for ca. 7000 kr. Hun hadde et halvt år tidligere gått fra mannen sin som var alkoholisert og arbeidsledig. Hun fikk ikke bidrag for barna sine og måtte betale husleie for både sin og mannens leilighet ettersom mannen fortsatt bodde i deres opprinnelige leilighet uten å betale for seg.

Svært mange kvinner i denne gruppen var i slutten av 20-årene. 13 av de 24 kvinnene var mellom 24 og 48 år, de øvrige var rundt 22 og 23 år. Sett i forhold til lovbruddsmønster og tidligere

kriminalitet skiller de to aldersgruppene seg fra hverandre. Vi skal først se på *gruppen på 24 år og over*.

Hva slags type problem de hadde forsøkt å løse kom tydelig fram av lovbruddsbildet i denne gruppen. Det tidligere nevnte eksempelet med OO var representativt. Det var vanlig å opprette konto i eget navn og heve de pengene de trengte i en vanskelig situasjon. For noen var lovbruddet en protest mot det de oppfattet som urettferdig behandling fra trygde- og sosialetat. Dette gjaldt de tre kvinnene som sammen stjal klær fra tørkestativer om natta. De begrunnet lovbruddet med at dette var en måte å få gjort sosialkontoret oppmerksom på at en av dem, en fraskilt mor, fikk for liten økonomisk støtte.

Kanskje kan man si at det også lå en form for protest bak lovbruddet til den kvinnen som fikk hevet penger fra sosialkontoret på feilaktig grunnlag. Hun ble tiltalt for bedrageri av den myndighet som tradisjonelt har hatt som oppgave å hjelpe de fattige.

Svært mange av kvinnene på 24 år og over hadde tidligere vært straffet. Dette gjaldt 10 av 13, men for de fleste lå straffen flere år tilbake. De hadde altså tidligere løst et eller flere problem ved å begå lovbrudd, og vendte nå tilbake etter et langt opphold. De fleste var, eller hadde vært gift. Et fellestrekk for alle var at det i domspapirene kom fram store problemer i forbindelse med ekteskapet blant disse kvinnene. En del begrunnet lovbruddet direkte med disse problemer.

De *under 24 år tilsammen 11 kvinner* er en mer uklar gruppe å beskrive. De var tiltalt for ulike typer livbrudd. Deres fellestrekk var at de var relativt lite erfarne i forhold til rettsapparatet. Bare én hadde tidligere vært straffet. Få av dem hadde stiftet egen familie. 7 av de 11 var ugifte, 2 var skilt og 2 var gift/samboende.

Oppsummering

Domsmaterialet ble delt inn i tre grupper etter kvinnenes tilknytning til rusmidler. Det viste seg at gruppene skilte seg fra hverandre særlig med hensyn til *lovbruddsprofil, aldersfordeling, tidligere straffeforhold og forhold til familie*. Dette peker i retning av at materialet omfatter kvinner som har lovbruddet felles, men som utover det står i helt ulike livssituasjoner.

6. *Reaksjoner.*

Før vi går videre og tar opp de ulike reaksjonene disse kvinnene har fått, kan vi se på hvilken stilling kvinnene generelt har i reaksjonsapparatet og hvordan denne er blitt vurdert.

Antall straffbare kvinner utgjorde i 1976 702.¹⁷⁾ Av alle straffbare er dette ca. 7 %. Samme år ble 6675 personer idømt fengselsstraff (betinget og ubetinget).¹⁸⁾ Ca. 6 % var kvinner. De store forskjellene mellom kjønnene trer fram ved ubetinget fengselsstraff. Av de 3065 som ble idømt denne reaksjonen var ca. 3 % kvinner. Dette er blitt tolket som et uttrykk for kjønnsforskjeller innen rettsapparatet. Kvinnene vil lettere slippe de strenge fengselsstraffer fordi dette bryter sterkt med kvinne-rollen. Ettersom de fleste dommere er menn, vil de ut fra en slags riddeholdning beskytte kvinner mot harde straffer. Meninger som dette er seiglivede i et samfunn hvor en av undertrykkelsesmekanismene nettopp består i å opprettholde illusjonen om at kvinner beskyttes av menn.

Går vi nærmere inn på kriminalstatistikken finner vi at en del av forskjellen må kunne tilskrives tidligere straffeforhold. $\frac{2}{3}$ av alle straffbare menn har tidligere vært straffet, dette gjelder $\frac{1}{3}$ av kvinnene. Den forskjell som eksisterer ved tildeling ubetinget fengsel mellom kjønnene må ses i sammenheng med tidligere straffeforhold og den ulike lovbruddsprofilen hos de to kjønn. Som nevnt tidligere er innslaget av grove tyveri sterkere blant menn, likeledes vold. Vi har også sett at kjønnsrollemønsteret ser ut til å virke i retning av at kvinner er mer forsiktige i sin kriminalitet enn menn, også når de er tiltalt for samme handling. Dette gjør det rimelig å anta at menn er tiltalt for mer alvorlige lovbrudd enn kvinnene. Når vi kontrollerer for de to faktorene, tidligere straffeforhold og lovbruddsprofil, er grunnlaget til å hevde at kvinnen blir privilegert innen rettsapparatet i forhold til menn, svakt.

(a) Tidligere straffeforhold.

Kriminalitet sier i seg selv ikke noe om det enkelte menneskes livssituasjon. Dette kan være en glipp i en ellers veletablert tilværelse. Det var det også for enkelte av kvinnene. Et eksempel var den høyere funksjonæren som etter en belivet aften på hovedstadens restauranter ønsket å kjøpe en klokke hun ble tilbudt på gaten. Hun trodde klokken var antikk og handelen ble avbrutt av politiet som mente hun burde ha forstått at den var tyvgods.

Dette er en av de kvinnene som nokså tilfeldig havner i strafferegisteret en gang og som siden ikke kommer tilbake. Men det viser seg ofte at sosialt liv følger mønstre som er nokså faste. For de fleste av kvinnene var strafferegisteret ingen tilfeldighet. Et flertall hadde vært konfrontert med rettsapparatet tidligere.

¹⁷⁾ Kriminalstatistikk, Reaksjoner 1976. tab. 13.

¹⁸⁾ Kriminalstatistikk, Reaksjoner 1976. tab. 16.

Tabell 7. Tidligere straffeforhold.

Dom/påtaleunnl. Bot	Antall ganger							i alt
	Aldri	1	2	3	4	5	fler	
	28	12	11	5	1	1	5	63
	38	6	5	7	1	2	4	63

Tilsammen 43 kvinner hadde tidligere enten fått dom, bot eller påtaleunnlattelse. Noen hadde fått alle reaksjonsformer. Tabell 7 viser at av disse har 35 fått dom eller påtaleunnlattelse, mens 25 har fått bot. Når det samlede tall her overstiger 43 skyldes det at flere av kvinnene tidligere har fått både bot og dom/påtaleunnlattelse og slik er blitt tatt med begge steder i tabellen. De 43 kvinnene som tidligere har vært straffet utgjør 68 % av hele utvalget og understreker inntrykket av at kvinnene var relativt erfarne. Det er imidlertid mulig at tallet ligger noe for høyt ettersom det i domspapirene ikke var mulig å undersøke om samtlige bøter pekte tilbake på en tidligere forbrytelse eller forseelse. Likevel er det ikke til å komme bort fra at kvinnene i byretten helt klart hadde en mer belastet bakgrunn enn straffbare kvinner på landsbasis. I byretten hadde to tredjedeler tidligere vært straffet. På landsbasis har en tredjedel av alle straffbare kvinner tidligere vært straffet.

(b) Reaksjon

Fra tidligere har vi sett at kvinner utgjør en liten del av alle straffbare og at et fåtall blir tildelt fengselsstraff. Landsfengselet for kvinner som også fungerer som krets fengsel for østlandsområdet, Bredtvedt, har til enhver tid mellom 20 og 30 innsatte.

Tabell 8. Type reaksjon.	Prosent.
Betinget fengsel	42,9
Ubetinget fengsel	25,4
Bet. og ubet. fengsel	14,3
Domsutsettelse	7,9
Bot	1,6
Frifinnelse	7,9
I alt	100,0
	(N=63)

I tabell 8 går det fram at den reaksjonen som var mest „vanlig“ å gi var betinget fengsel. Nesten 43 % av kvinnene i dette materialet fikk denne reaksjonen. Vi ser også at mange av kvinnene har blitt idømt ubetinget fengsel. Dette er igjen et uttrykk for at domsmaterialet representerer en skjevt utvalgt gruppe i

forhold til straffbare kvinner på landsbasis. Vel 25 % har blitt dømt til ubetinget fengsel i dette materialet. På landsbasis gjelder dette 13 % av kvinnene. Slår vi sammen de to gruppene ubetinget fengsel og blandet fengsel¹⁹⁾ ser vi at i alt 25 av kvinnene måtte sone lengre eller kortere straffer i fengsel. Dette utgjør 40 % av hele utvalget.

(c) Barn og fengsel

En vanlig antagelse om hvorfor så få kvinner blir idømt strenge straffer i forhold til menn, har vært kvinnens tilknytning til barna. Dette er en rimelig antagelse sett på bakgrunn av at kvinner systematisk oftere får domsutsettelse enn menn. Av de 63 kvinnene i domsmaterialet, hadde 22 barn. De fleste av dem, 16 kvinner, hadde ett. 5 kvinner hadde to barn og en hadde 4. Nå er det mulig at domsmaterialet inneholder feilkilder på dette området. Her ble det ikke gitt opplysninger om hvor mange barn kvinnene hadde *født*, men hvor mange de hadde å forsørge, dvs. hvor mange de hadde hos seg. Dette kan bety en underrapportering av antall barn. På den annen side var det i flere tilfelle opplyst at kvinnene hadde barn, men at dette bodde hos fosterforeldre eller på barnehjem. Dette gjør det vanskelig å trekke direkte slutninger om hvilken innflytelse en dom kunne få for forholdet mellom mor og barn. I de tilfelle hvor kvinnene har barn hos seg kan imidlertid en fengselsdom være skjebnesvanger. I de tilfelle hvor kvinnene *ikke* har barnet hos seg har kanskje en tidligere dom vært skjebnesvanger.

5 av kvinnene i materialet fikk domsutsettelse, noe i underkant av det som er vanlig. Men ingenting tydet på at denne reaksjon hadde sammenheng med kvinnens forhold til barn. 3 av kvinnene var barnløse, en var gravid og en hadde ett barn. Gravitet og barn ble ikke brukt av retten som argument for å gi domsutsettelse. Det de 5 kvinnene hadde felles var at lovbruddet bar preg av å være et engangstilfelle begått av ellers veletablerte kvinner.

Hvilken reaksjon fikk så kvinnene som hadde barn? Av de 22 kvinnene med barn, ble 12 kvinner idømt betinget fengsel, 8 fikk ubetinget og 2 både betinget og ubetinget, dvs. at de delvis måtte sone i fengsel. Tilsammen måtte altså 10 av 22 kvinner med barn helt eller delvis sone straffen i fengsel. Ved idømming av betinget straff bruker retten barna som begrunnelse i mindre enn halvdel av de mulige tilfelle. Kun i et par saker blir barna

¹⁹⁾ Blandet fengsel innebærer at vedkommende har sonet en del av straffen i fengsel, og at en del av straffen er gitt betinget. I praksis vil det ofte si at vedkommende har sittet i varetekt og blir idømt denne tiden som ubetinget fengselsstraff, mens resten blir gitt betinget.

et hovedargument mot fengselsstraff: „Forholdet er ellers at tiltalte har et 6 års gammelt barn. Det vil være meget vanskelig å få anbragt dette på en tilfredsstillende måte under et lenger fengselsopphold for moren.“

I en sak inngikk barnet i en helhetssituasjon som dommerne opplevde som stabiliserende for kvinnen. Ikke helt uventet var dette tilfelle hvor kvinnen har begynt å leve innen kjernefamilien:

„... har hatt problemer i en årrekke. Hun fikk en datter ... d. å. Hun opplyser at hun lever sammen med barnets far i hans leilighet og at hun søker morstrygd. Hun forteller at hun sluttet med stoffbruk tidlig i svangerskapet og at hun nå er kommet i ordnete forhold. Retten er kommet til at det foreligger særlige grunner til å gi en ny betinget dom. Denne tiltalte har stiftet familie og fått noe å leve for. Hun har mulighet for å klare seg med støtte fra sin forlovede og fordi hun har fått ansvaret for et barn“.

Men ansvar for barn er alene ikke god nok grunn til å gi betinget dom. PP har samme bakgrunn som tiltalte ovenfor. Hun var også tiltalt for en lang rekke vinningsforbrytelser. Da retts-saken pågikk hadde hun ansvar for et barn på 3½ måned. I hennes domspapirer heter det at de sakene hun er tiltalt for er gamle og et „lite barn på 3½ mnd. vanskeliggjør umiddelbar soning“. PP fikk 5 mnd. ubetinget fengselsstraff.

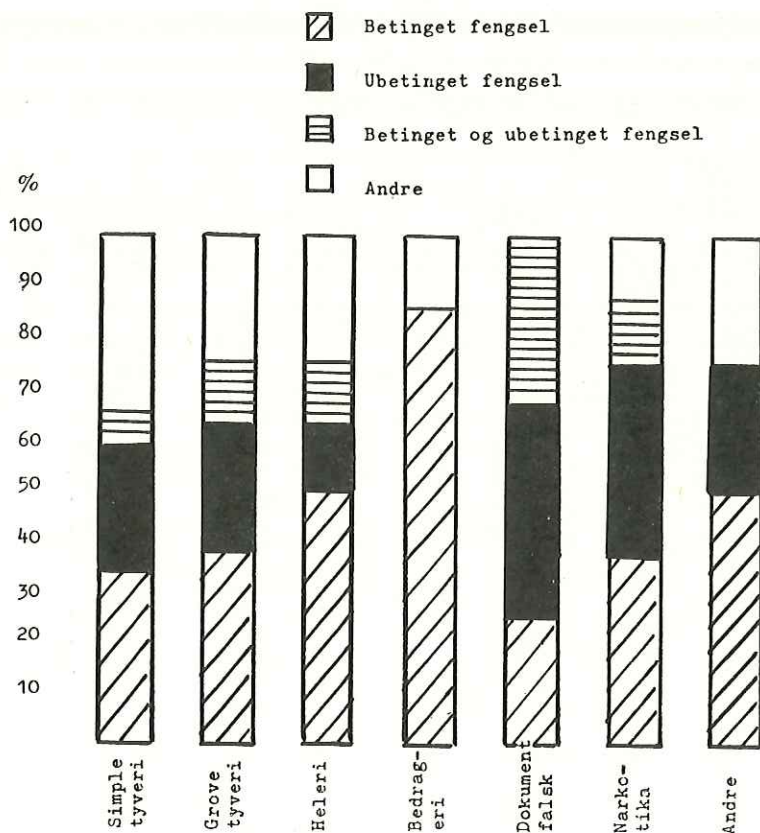
10 kvinner med barn måtte sone fengselsstraff. Vi vet at omkostningene er store. I domsmaterialet kom det ikke fram noen holdepunkter for at kvinnens forhold til barn utgjør en formildende faktor i retten.

(d) *Straff og rusmiddel.*

Når vi ser på reaksjon i forhold til type lovbrudd vil vi igjen finne at det gjør seg gjeldende systematiske forskjeller mellom kvinnene i forhold til rusmiddel.

Diagram 6 viser at 86 % av de kvinnene som ble tiltalt for bedrageri fikk betinget fengsel. Omvendt ser vi en klar tilbøyelighet til å idømme ubetinget fengselsstraff til kvinner som begår typiske „narkotikalovbrudd“. Klarest kommer dette fram ved dokumentfalsk og narkotika. I diagram 5 så vi at bare en av de kvinnene som ble tiltalt for bedrageri, hadde tilknytning til narkotika, omvendt gjaldt dette nesten samtlige ved dokumentfalsk. Dette inntrykket forsterkes når vi sammenholder type reaksjon med forhold til rusmidler. Da viser det seg at av de 16 som ble idømt ren *ubetinget straff*, hadde 11 tilknytning til narkotika. Av de 9 som fikk både betinget og ubetinget straff gjaldt dette 4. Tilsammen 15 av 25 kvinner som måtte sone helt eller delvis i fengsel, hadde tilknytning til narkotika — og de aller fleste måtte altså sone hele straffen sin i fengsel. Dette er såpass store

Diagram 6: Lovbrudd og reaksjon. Prosent.

Tallgrunnlag for diagram 6: Lovbrudd og reaksjon. Prosent.

	Simple tyv.	Grove tyv.	Heleri	Bedrag	Dok.-falsk	Nark.	Andre
Betinget fengsel	33	37.5	50	86	25	37.5	50
Ubetinget fengsel	25	25	12.5	0	42	37.5	25
Bet. + ubet. fengsel	17	12.5	12.5	0	33	12.5	0
Andre*)	25	25	25	14	0	12.5	25
N =	100	100	100	100	100	100	100
	12	8	8	7	12	8	8

*) Andre er domsutsettelse, bot og frifinnelse.

utslag at jeg i det følgende kommer til å ta utgangspunkt i to grupper i domsmaterialet, *med* og *uten* tilknytning til narkotika, for å se hva som skjer ved møtet med reaksjonsapparatet. „Narkotikagruppen“ består altså av 27 kvinner. De øvrige (alkohol og uten tilknytning til rusmidler) utgjør 36. Av de 27 „narkotika“-kvinnene måtte 15 i fengsel. Alle, unntatt én, ble definert som narkoman i retten. Det var altså ikke her tale om noen tilfeldig stoffforbindelse. Av de „øvrige“ kvinnene måtte 10 i fengsel. „Narkotika“-kvinnene var helt klart overrepresentert ved fengselsstraff.

Denne forskjellen mellom de to gruppene holder seg når vi studerer lengden på den fengselsstraff henholdsvis „narkotika“-kvinnene og de øvrige måtte sone. 6 av de 15 „narkotika“-kvinnene måtte sone fengselsstraffer på over 6 måneder. Det var en klar tendens til at disse kvinnene jevnt over fikk relativt lange straffer, mens de øvrige kvinnene enten fikk korte *eller* lange straffer. Av de 10 øvrige kvinnene måtte 5 sone mellom 21—60 dager i fengsel, resten fikk dommer på over 6 måneders fengsel.

Av de 27 „narkotika“-kvinnene fikk 15 *betinget fengsel*.²⁰⁾ Dette gjaldt 21 av de øvrige 36 kvinner. Kvinner uten tilknytning til narkotika fikk altså i større grad betinget fengselsstraff, enn de med slik tilknytning.

Også her fant vi forskjeller mellom gruppene når det gjaldt lengden på de betingede straffer. Hovedtyngden av „narkotika“-kvinnene fikk over 3 måneders betinget fengsel. Ettersom disse kvinnene ofte er gjengangere innen rettssystemet vil de lange betingede straffer ha stor innvirkning ved neste korsvei. For de øvrige kvinnene lå hovedtyngden på de korte straffene. Tilsammen 10 av de 21 kvinnene i denne gruppen fikk betingede straffer på under 2 måneder.

Generelt kan vi si at forskjellen mellom de to gruppene først og fremst består i at „narkotika“-kvinnene møter strengere reaksjoner enn de øvrige. Dette inntrykket forsterkes når vi ser på *bruk av varetekt* i forhold til de to gruppene.

Av 63 kvinner i domsmaterialet har 25 sittet i varetekt. 17 av disse hadde tilknytning til narkotika. Dette betyr at mens „narkotika“-kvinnene utgjør nesten 43 % i hele materialet, svarer de for ca. 65 % av dem som måtte sitte i varetekt. Igjen finner vi at „narkotika“-kvinnene var den gruppen som måtte tilbringe lengst tid i varetekt. Av de 17 „narkotika“-kvinnene dette gjaldt, tilbragte 11 mer enn 30 dager i varetekt. Det lengste varetektsoppholdet hadde en narkoman-kvinne i begynnelsen av 20-årene.

²⁰⁾ Når vi legger sammen tallene for betinget og ubetinget fengselsstraff, overstiger dette tallene i de enkelte grupper fordi endel kvinner har fått blandet straff og dermed blir talt med både under betinget og ubetinget fengsel.

Hun satt i tilsammen over 5 måneder i varetekt. Av de øvrige kvinnene, satt 6 under 31 dager i varetekt, mens 2 måtte sitte i over 3 måneder. Vi ser altså at varetektsfengsling i stor grad er forbeholdt „narkotika“-kvinner og dette gjelder særlig de lange oppholdene. Svært mange av disse kvinnene soner følgelig en fengselsstraff som endog regnes som strengere enn ordinær ubetinget fengselsstraff. Dette ikke minst fordi de hele tiden sitter med uvissheten om hva det endelige utfallet av saken deres må bli.

Svært mange av kvinnene i dette materialet hadde tilknytning til narkotika, i alt 27 av 63 kvinner. Vi har sett at nettopp disse er spesielt utsatt for å bli idømt ubetinget straff og for å måtte sitte i varetekt. La oss se om dette har sammenheng med at rettsvesenet forsøker å bruke straffen som et utgangspunkt for et behandlingsopplegg i forhold til disse kvinnene.

20 av de 27 „narkotika“-kvinnene ble definert som narkomane i retten, 9 av dem ble anbefalt et behandlingsopplegg. Det var slående i *hvor liten grad* retten anbefalte soning i behandlingsinstitusjon. Mindre enn halvparten av de narkomane kvinnene ble anbefalt soning i behandlingsinstitusjon. Fengsel er istedet det mest brukte „virkemiddel“ i et arbeid som offisielt har resosialisering som målsetning. Og svært mange av dem soner altså store deler av straffen under forhold som til og med er mindre gunstige enn ordinær fengselsstraff. De vanskelighetene dette skaper er åpenbare. Allerede i 1969 var dette et stort problem, og i beretningen fra Bredtvedt heter det:²¹⁾

„I de siste årene av beretningsperioden er behovet for legehjelp blitt merkbart større. Det skyldes at tallet på innsatte med nervøse plager er økt. En vesentlig del av belegget har hatt psykiske problemer, ofte kombinert med alkoholmisbruk og narkotikamisbruk. De har tildels vært meget vanskelig å behandle, og har ført til mye uro på anstalten. Ikke minst har det økende antall varetektsfengslede narkomaner vært et problem. På grunn av sakens kompliserte natur har de ofte hatt en usedvanlig lang varetektstid, og av retten vært pålagt brev- og besøksforbud. Disse forhold har gjort behandlingen vanskeligere. Påkjenningen på tjenestemennene på Bredtvedt har mangen gang vært meget stor, og har gitt seg til kjenne i et nokså stort sykefravær.“

I dag, 10 år senere, er det ingenting som tyder på at man har funnet andre løsninger på problemene. Doms materialet fra 1977 viser at dette må være et område hvor man har stått på stedet hvil. At situasjonen er vanskelig for personalet, er klart. Like klart er det at dette må være uholdbart for den gruppe kvinner det gjelder. To rømminger fant sted fra fengselet i april-78 på

²¹⁾ Fengselsstyrets Årbok 1950—1969. s. 180—181.

henholdsvis 5 og 7 kvinner. I begge tilfelle ble rømningene begrunnet med kvinnenes forhold til narkotika.

Om vi nå husker tilbake til avsnittet om „narkotika“-kvinnene, så vi der at 9 av dem hadde barn og at over halvparten av disse var alene med barnet. „Narkotika“-kvinnene utgjorde altså 40 % av alle med barn. Vi har også sett at barn ikke synes å være noen formildende omstendighet i retten. Det er ingen lett virkelighet den unge narkomane kvinne i Norge møter. De gjentatte domfellelser medfører stadige strengere straffer. Faren for å komme inn i en ond sirkel med stadig pendling mellom livet utenfor og innenfor fengselsmurene, synes åpenbar.

7. Hva forteller speilet?

Det er blitt vanlig innen kriminologien de siste årene å bruke kriminalitetsdata som en kilde til å si noe om *samfunnet*, framfor å si noe om de kriminelle. Helt eksplisitt kommer dette perspektivet til uttrykk i artikkelen „Criminological data as a mirror for society“ av Nils Christie. Også når det gjelder å tolke kriminalitetsdata for kvinner har dette perspektivet hatt stor gjennomslagskraft.

Speilet har vært kriminalstatistikken. Spørsmålet er så både om dette har vært et godt nok speil, og hvilke sider ved samfunnet som ikke blir belyst gjennom dette. Dette essayet har vært et forsøk på å utvide speilbildet. Den fliken vi får avdekket gjennom domsmaterialet for kvinner i byrett kan være viktig nok, selvom også denne undersøkelsen har sine klare begrensninger. Vi finner at de fleste kvinnene er i begynnelsen av 20-årene og ugifte, men at kriminalitetskurven ikke er jevnt avtagende. En ny „topp“ i slutten av 20-årene peker i retning av at kriminalitet har blitt en løsning for en del gifte kvinner når ekteskapet ikke lenger tilsvarer forhåpningene og problemene har hopet seg opp. De økonomiske behov kommer klarest til uttrykk her. Forbindelsen mellom kriminalitet og problemer med familieliv ser vi også ved at en stor del av kvinnene over 27 år er skilt. De færreste av kvinnene tjener selv penger til livets opphold. Sammenlignet med andre kvinner i Oslo, finner vi at dette ikke alene skyldes kvinnens stilling som reservearbeidskraft. Det dreier seg om en gruppe kvinner som har helt spesielt store problemer i forbindelse med arbeidsmarkedet. De som har egne inntekter har typiske kvinnejobber med lav betaling. De er bosatt i de minst bemidlede deler av Oslo. Deres kriminalitetsmønster har et massivt innslag av vinningsforbrytelser, og sammenlignet med menns kriminalitet er kvinnekriminaliteten mindre preget av dristighet. I grove trekk kan vi si at kvinnene kan splittes opp i tre grupper basert på type kriminalitet og forhold til rusmidler.

En stor gruppe er kvinner med tilknytning til narkotika. For dem er det svært vanlig å bli tiltalt for dokumentfalsk og simpelt tyveri, ved siden av narkotikaforbrytelser naturligvis. Grove tyverier har også vært framtreddende, men har i dette materialet ikke kommet fram på grunn av den registreringsnøkkel som ble valgt. Disse kvinnene er i begynnelsen av 20-årene. De er ofte ugifte, men flere av dem har et barn å forsørge og noen bor sammen med en venn. De av kvinnene som kommer fra det velbeslåtte vestkanten tilhører i stor grad denne gruppen.

Kvinner som har begått et lovbrudd under påvirkning av alkohol, eller som i retten oppgir at de har alkoholproblemer, danner en gruppe for seg. De fleste som er registrert med grovt tyveri som hovedlovbrudd faller inn under denne gruppen. Her finner vi noen få helt unge, men hovedvekten ligger på de eldre kvinnene. Blant disse siste ser det ut til at de enten er gift/samlevende med en annen alkoholiker, eller de er skilt.

Den siste gruppen er kvinner uten tilknytning til rusmiddel. Deres hovedlovbrudd er bedrageri, dernest simpelt tyveri. Aldersmessig er særlig „mellomgruppen“ representert her. Den situasjon de lever i er preget av akutte eller konstante økonomiske problemer og lovbruddet blir ofte begrunnet med en vanskelig ekteskapelig situasjon.

Fordi en så stor del av kvinnene hadde tilknytning til narkotika (43 %) ble kvinnene delt i to grupper; med og uten tilknytning til narkotika. Dette ble gjort for å kunne følge rettsapparatets reaksjoner mot kvinner som begår lovbrudd i forbindelse med narkotikamisbruk. Og vi finner klare forskjeller mellom de to gruppene. På alle felter faller „narkotika“-kvinnene uheldig ut. De blir oftere idømt ubetinget fengsel. De må sone de lengste straffer av både ubetinget og betinget dom, og de blir oftere satt i varetekt enn de øvrige kvinnene. De blir relativt sjelden tilbudt soning i behandling sinstitusjon og rapport fra Bretvedt tyder også på at de heller ikke derfra blir flyttet til slik institusjon.

Disse forskjellene kommer fram når vi ser de to hovedgruppene mot hverandre. Enda klarere ville forskjellen blitt om vi satte narkotika opp mot kvinner uten tilknytning til rusmidler (dvs. om vi hadde holdt „alkohol“-kvinnene utenfor gruppen „øvrige“). Diagram 6 tyder på at „narkotika“-kvinner og „ikke-rusmiddel“-kvinner utgjorde to motpoler med hensyn til tildeiling av ubetingete straffer.

Hvor ble det av den gentlemons forståelsen som skjærmer det sarte kvinnekjønn mot fengselsstraffen? Den gjaldt ikke narkomane kvinner. Den gjaldt heller ikke kvinner med barn. I materialet var det intet som tydet på at disse kom gunstigere ut, i alle fall ikke om de sto alene med barnet. Kanskje gjaldt den

for noen. Kanskje var det denne som spilte inn for den vestkantkvinnen som hadde lagt en skinnjakke i kurven sin på en shoppingtur i byen. Hun hadde mann med god inntekt og to barn. Den siste tiden hadde hun vært nervøs og spist beroligende piller. Ifølge legeerklæring medførte dette fjernhet og tretthet. Hun hadde ikke ment å ta jakken og dommeren trodde henne på ordet. Hun ble frifunnet. Men dette var ikke den typiske kvinne i byretten. Hun var av de få — og hun ble av de heldige.

Tilbake til utgangspunktet. Har denne undersøkelsen kastet nytt lys over den pågående debatt om kvinner og kriminalitet? La oss først kort oppsummere noen hovedpunkter. Et viktig ledd i denne debatten er kvinnens usynlighet i den offentlige sfære. De lave kriminalitetstall er et uttrykk for denne usynligheten og peker direkte på de ulike former for sosial kontroll kvinner og menn er utsatt for. Menns virke er stort sett utenfor hjemmet. De er de egentlige deltakere i det produktive arbeidsliv og i organisasjonslivet. Kvinnen er, som en konsekvens av sin marginale plassering i yrkeslivet, i stor grad holdt innen hjemmets fire vegger hvor hun er underlagt en effektiv primær kontroll av mann, barn, slektninger, naboer osv. Kontroll av alle dem som til daglig har innflytelse på hennes oppfatning om hvordan en god hustru og mor bør være. Ekteskapet kan ifølge dette synet sammenlignes med 18. og 19. århundres føydalsystem. Som husmannen var underlagt sin herre, er kvinnen nå underlagt sin ektemann. Dette fører bildet ut i analogien til det private fengsel. Kvinner, som fanger, er utsatt for klare begrensninger med hensyn til rettigheter og valgmuligheter. Hun blir holdt som en fange i sitt hjem.

At dette er en situasjon som er uholdbar for kvinnen selv, har man flere tegn på. Blant annet har den tidligere nevnte undersøkelsen om bruk av beroligende middel vist et stort forbruk, særlig blant arbeiderklassekvinner. Videre finner man at institusjonalisering av kvinner er nesten like vanlig som av menn når det gjelder psykiatriske sykehus.

Dette har rettet søkelyset mot at kvinnene, når de står i en vanskelig situasjon, reagerer anderledes enn menn. Som en følge av den sterke sosiale kontroll, begår de ikke lovbrudd for å løse problemene sine. Heller tar de disse innover seg og dette slår igjen ut i nervøse problemer.

Representantene for dette synet hevder rent prinsipielt at man må se kvinneundertrykking i lys av det kapitalistiske samfunnsystem. Men dette gjøres ikke i praksis. De retter angrepet — ikke mot systemet, men mot *mennene* som undertrykkere. Ettersom samfunnet i stor grad administreres av menn, kan det være mye riktig i et slikt skyts. Det er imidlertid ikke som admini-

stratorer mennene angripes, men som ektefeller.²²⁾ Det er ekteskapet som står i fokus når de analyserer kvinneundertrykking. Menn og kvinner omtales i generelle termer. Den klassemessige plassering står helt perifert i den konkrete analysen. Derfor blir også konklusjonen at menn generelt tjener på å ha kvinner hjemme som husholdersker. Det er konflikten mellom menn og kvinner som blir hovedtemaet. Menn ønsker å holde sine kvinner i hjemmet fordi dette tjener deres interesser. Mennene opprettholder undertrykkingen fordi de er vår tids føydal herrer. Nettopp denne mangelen på å differensiere mellom grupper i samfunnet, fører til at viktige trekk i analogien til feudalsamfunnet forsvinner.

Selve delingen i herrefolk og husmenn ut fra et økonomisk grunnlag, faller bort. Disse to gruppene hadde objektivt sett motsatte interesser. Herrefolkets makt over husmennene danner hele grunnlaget for denne klassens eksistens.

Er dette tilfellet innen ekteskapet? Er maktgrunnlaget for arbeiderklassens menn avhengig av at deres kvinner forblir i hjemmet? Står vi her overfor objektivt sett motsatte interesser? Er det arbeiderklassens menn som har interesse av at deres ektefeller må spise beroligende piller for å klare hverdagen?

Når vi begynner å pirke i denne analogien, ser vi snart hvor gal den er. Innen et samfunnssystem hvor arbeidskraften blir utnyttet maksimalt er det hensiktsmessig for herskerklassen at kvinnens plass er å stelle for mann og barn. De skal sørge for den forpleining arbeidskraften trenger for å kunne yte maksimalt og de skal reprodusere klassen. Hele arbeiderklassens objektive interesser ligger i sammen å avskaffe den undertrykkelsen som både menn og kvinner blir utsatt for og som rammer kvinner på en særegen måte.

Selv om hver enkelt mann kan være en sterk utøver av den sosiale kontroll innen familien, må man se at dersom man ønsker å endre kvinnens stilling så må man gripe tak i det som er grunnlaget for undertrykkingen. Dette ligger ikke i den enkelte manns makt over kvinnen, men i kvinnens samfunnsmessige plassering hvor herskerklassen har interesse av å holde kvinnen i hjemmet.

På samme måte kan man ta opp analogien mellom fengselet og ekteskapet. Igjen er man så opptatt av å lage treffende bilder at man glemmer å spørre om realiteten bak disse bildene. For vel er det slik at ekteskapet for mange kvinner kan oppleves som begrensende både fysisk og psykisk. Men er det ekteskapet i seg selv som utgjør hindringen? Er det ikke snarere det at kvinnen har få valgmuligheter utenfor ekteskapet — at hun er

²²⁾ Tove Stang Dahl: Ekteskapet — den moderne husmannskontrakt.

henvist til den hjemlige arena og bare der? Så må man igjen spørre hvilke interesser som tjenes ved å opprettholde denne hermetiseringen av kvinnen. Hvilke interesser er det som tjener på å bevare ekteskapet som fulltidssysselsetting gjennom f. eks. lovverket? Et det arbeiderklasse-mannen eller er det dem som styrer produksjonslivet?

Kjerneområdet for dette perspektivet er å bruke kriminalitetsdata til å utsi noe om kvinnenes situasjon generelt. Det er altså ikke den kriminelle kvinnes situasjon som står i fokus. Disse brukes som en refleksjon av kvinnens plassering i samfunnet. Det er imidlertid vanskelig å se at ekteskapet skal være den faktor som klarest reflekteres i dette speilet. Som vi så i domsmaterialet var det kun et fåtall av kvinnene som hadde, eller hadde hatt noen kontakt med ekteskapet. Vi vet også at det samme gjelder på landsbasis.²³⁾ Hovedtyngden av kriminelle kvinner utgjøres av de unge og arbeidsløse. Dette er hovedrefleksjonen fra speilet. Det samme gjelder for de mannlige lovbrøyttere. Det er ikke den yrkesaktive mann som utgjør det store antallet registrerte lovbrøyttere. Det er de unge arbeidsløse.

Speilets refleksjoner viser at både kvinner og menn kommer fra samme sosialgruppe. Når vi skal forklare kvantitetsforskjellene mellom kjønnene er det rimelig å trekke inn både kjønnsrollemønsteret og den ulike samfunns plassering mellom kjønnene som dette fungerer i forhold til. Her kommer ekteskapet inn som en viktig faktor, men ikke som et fengsel hvor den enkelte mann er direktør. Det kommer inn som et oppbevaringssted for en gruppe mennesker som er skjøvet ut av det produktive samfunns liv.

Om man ønsker å endre på dette forhold, må skytset stilles i riktig retning. Det må stilles mot de krefter i samfunnet som har objektiv interesse av å utskille kvinner fra produksjonslivet. Søkelyset må rettes mot de grupper i samfunnet som har interesse av å opprettholde et system som henviser noen til bakerste benk på galleri. Når kvinnene ikke har denne plassen for seg selv, må man spørre om hva de har tilfelles med andre på samme plass og ikke hva de måtte ha felles med 1. orkester.

An-Magritt Jensen

²³⁾ Brita Gulli: Likestilling eller sosial kontroll. Om utviklingen av kvinnekriminaliteten i Norge 1963—1975. s. 31.